

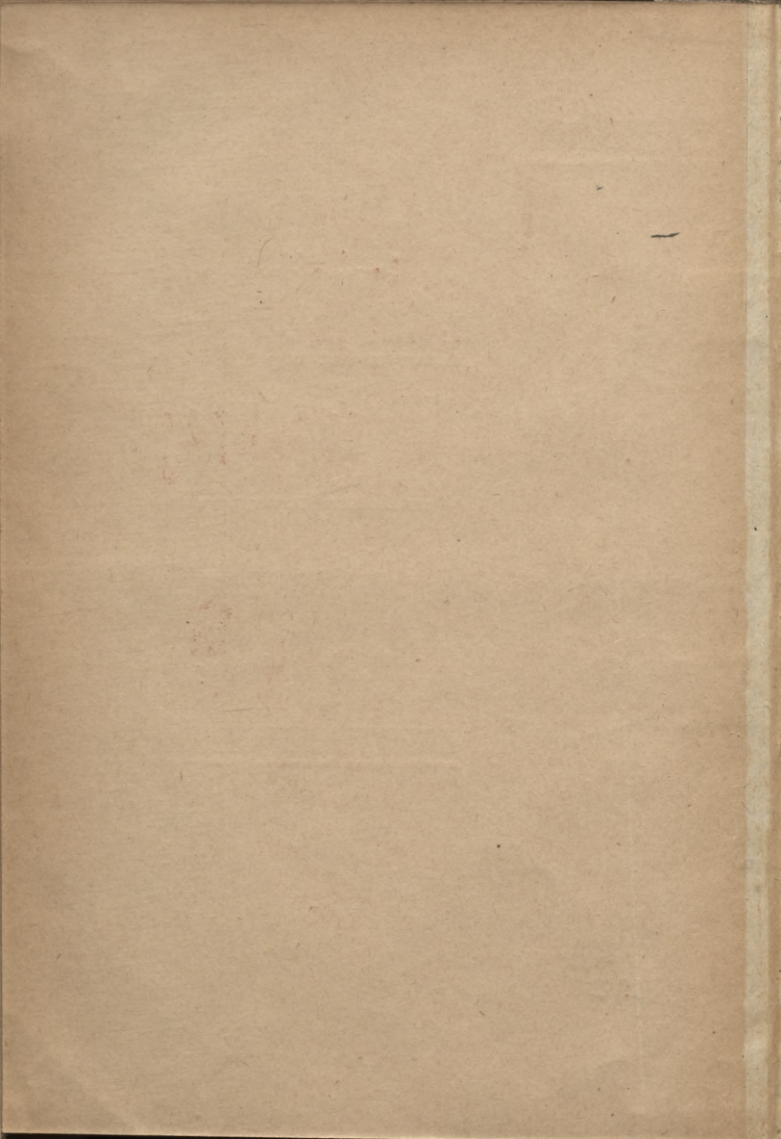
Ž. UNAMS

Latviešu
literātūras

4 D

R i g ā

1932

B
810.09

Latv. Med.

1 3
881242
10.11.32
Ž. UNAMS

Kommūnisma iebrukums
latviešu literātūrā

j e b

latviešu literātūras

„**d**ezorganizācija, **d**ēmorālizācija, **d**iskrēditācija un
decentrālizācija“

Rīgā, 1932

L V R
a245188

Grāmatu splestuve „Stars”
Rīgā, Avotu ielā Nr. 33.

~~1967~~ K

Ikvienas tautas vērtību vēsturē nosaka nevis viņas materiālās un politiskās, bet garīgās kultūras sasniegumi. Tās ir vērtības, ko nevar iznīcināt ne saimnieciskas, ne politiskas katastrofas. Kultūru veido tautas tikumiskais spēks. Un kāmēr tas ir dzīvs, dzīva, radoša un augoša ir arī tautas kultūra. Ja grib sākt cīņu pret kādas tautas kultūru, tad vispirms tā jāvērs pret tautas tikumskajiem spēkiem. Un arī ne tieši un atklāti, jo atklātais ienaidnieks nekad nav tas bīstamākais, bet slepeni un aplinkus. Kā ķermis nemanot ieēdas un sagrauz cietākās ozolkoka lietas, tāpat arī slepeni aģenti un nemanāmas rokas var pielavīties kādai tautai un sākt graužt viņas kultūru un tikumiskos spēkus.

Latviešu garīgā kultūra nav veca. Atskaitot mūsu lielos folkloras vērtību krājumus, kas liecina par tautas milzīgi bagāto un elastīgo gara dzīvi tais smagajos gadu simteņos, kad politiskā un materiālā ziņā latvieši bija pilnīgi atkarīgi un pakļauti citu tautu fiziskajam pārspēkam, mūsu kultūra nav vecāka par vienas paaudzes mūžu. Tā sāka veidoties, attīstīties un savu drošo skatu slīet pretīm saulei tikai pag. gadu simteņa 60.—70. gados. Ar piecdesmitiem gadiem sāka rasties latviešu nacionālā rakstniecība (1856. gadā sāka iznākt „Mājas Viesis“, pirmais latvieša vadītais laikraksts un iznāca Jura Allunana „Dziesmiņas“ — pirmais un tolaik ļoti vērtīgais oriģināldzejoļu krājums). Radās arī tautiskās atmodas ideoloģiskie centieni, jo šai pašā gadā Kr. Valdemars Terbatā nodibināja latviešu studentu pulciņu, no kura vēlāk izauga nacionālās atmodas ideoloģija. Ar 1863. gadu nodibinājās latviešu gruntniecība, svarīga materiāla bāze, kas latviešiem deva lielāku iespēju savu jauno paaudzi sūtīt augstākās skolās un tos no klausu ļaužu kārtas sāka pacelt pilnvērtīgas tautas cieniņā. Septiņdesmitie gadi latviešu rokās jau nodeva pirmos rūpniecības pasākumus un namniecību. Gruntniecība, namniecība un rūpniecība, apaugļota ar milzīgi sīksto un neatlaidīgo latviešu uzņēmīdu—četri pamatakmeņi, ko latvieši iekaroja pāris gadu besmitos un uz kupiem balstoties sāka augt latviešu ma-

teriālā un garīgā kultūra ar topošās intelliģences nenoklusinamu rosību virsslānī. Tikai vienas paaudzes radoša darba mūžs un mūsu kultūras celtne ir jau daudz lielāka un plašāka kā mūsu tuvākām kaimiņu tautām uz dienvidiem un ziemeļiem. Dažās kultūras nozarēs mēs esam aizsteigušies priekšā arī tālās un brīvas ziemeļu zemes Somijas tautai.

Latviešu tauta un viņas apdzīvotā zeme atrodas pasaules lielceļa malā. Jau gadu simteņus pa to nepārtraukti ribējuši vai nu lielu tautu smagie kara rati, līdz papēžiem bruņoti kara kalpi krustojuši savus šķēpus, vai dažādi politiķi un lielu varu sūtņi še mijuši savus noskrietos politiskos kleperus. Ar tiem medīti un gūstīti arī latviešu kultūras augošie spēki un asas stopu bultas šautas pret mūsu garīgo vērtību celtnes kollonām. Tāds bija latviešu pārvācošanas mēģinājums no 60.—80. gadiem un pārkrievošanas tieksmes no 80. gadiem līdz piektā gada revolūcijai, kas nedaudz atslābušā veidā turpinājās pat līdz lielajai Krievijas revolūcijai

Bet visus šos, lielāko tiesu atklātos, uzbrukumus latviešu kultūras spēki sekmīgi izturēja. Grūtāki, protams, bija cīnīties ar tiem ķirmjiem, kas labākas pasaules radišanas mācību vārdā bija no ārpusē iedestīti latvju tautas organismā un grauza viņas ozola izturību. Šo ķirmjgraužu parādības sekas vispirms bija tautas sašķelšanās un arī smagi upuri bijuši tādēļ, sevišķi nesenā pagātā. Tagad latviešu kultūras sekmīgai attīstībai nav nekādu šķēršļu, arī materiālie apstākļi tās veidošanai daudz labvēlīgāki, izņemot pašreizējos pārejošās krīzes apstākļus.

Laikmets, kurā mēs dzīvojam, ir lielāko pārvērtību un jaunradišanas laikmets latviešu tautai. Trīspadsmit gados mēs esam nevien uzcēluši savu valsti, bet to arī izveidojuši tā, ka par to brīnas nevien svešnieki, bet aiz brīnumiem acis atplestu arī tie, kas atnāktu pie mums ciemā no veļu kalna. Tik daudz jaunu dzelzceļu, šoseju un grandiozu celtnu būves, pusvalsts noklāta jaunām ēkam, Latvija ieslēgta visas pasaules radio un aero tīklā. Ne mazāka celtniecība vērojama arī garīgās kultūras laukā. Bez šaubām, šai grandiozā jaunbūves darbā ir pielaistas arī dažas kļūdas, jo kļūdas ir visur, kur kaut ko dara, bet maza kļūda nevar aizēnot lielu darbu.

Mūsu literātūra, turpretīm, visā šai laikā gan neuzrāda tādu pat strauju augšanu. Pat vēl ļaunāki. Mūsu tautas pēdējo gadu ātrā attīstība un valsts jaunbūves darbs nav gandrīz atradis kaut cik cienīgu atspoguļojumu nevienā literāriskā darbā. Lai gan te būtu tik bagātīga tematika, bet mūsu rakstnieki nav spējuši (varbūt pat arī nav gribējuši?) to izveidot lielos mākslas tēlos, aizraujošos laikmetīgos darbos (pāris uenozīmīgākus darbus atskaitot). Ja autori meklējuši tematiku šodienas dzīvē un sabiedriskās parādībās, tad, diemžēl, viņi redzējuši tikai tās nedaudzās kļūdas, kuŗas pieminējam.

Ir mums rakstnieki, kas var tēlot negatīvi un tikai negatīvo sava pesimistiskā rakstura pēc, sava iekšējā psiholoģiskā īgnuma dēļ pret dzīvi, jo viņiem vai nu dzīvē diezgan grūti iet materiālā ziņā, vai arī viņus pašus moka kāds dvēselisks lietuvēns, vai fizisks trūkums. Šādi cilvēki paši pilni īgnuma un negācijas pilni viņu darbi.

Bet no otras puses ir arī tādi rakstnieki, kas negatīvo redz, to sameklē un tēlo aiz noteikta aprēķina. Viņi to dara ar aukstu prātu. Kāpēc?

Vērojot mūsu kultūras dzīves atsevišķas, ārēji ne visai uzkrītošas parādības un sistēmātiski tām izsekojot, redzam, ka kopš valsts neatkarības pirmajiem gadiem mūsu kultūrai, kā tautas attīstības un patstāvības dziļākajam izpaudumam, tiek izdarīti ļoti pārdoši un, galvenais, ārēji gandrīz nejaužami uzbrukumi. Visi tie nāk no austrumu aizrobežas puses kā sistēmātiski organizēta, bet labi maskēta cīņa pret pilsonisko valsts iekārtu. Pret Latviju tie tiek vērsti tamdēļ, ka viņa šķir aziātisko kultūru no Eiropas kultūras un kļuvusi par dzīvu aizsargvalni pilsoniskai Eiropai pret kommunistisko Krieviju. Bez tam, pēc lielinieku apvērsuma Krievijā palikuši vēl daudzi latviešu kommunisti, kas tur vēl nav zaudējuši cerības par sarkanās Latvijas atjaunošanu un visādi palīdz organizēt slepeno cīņu pret Latviju, tiklab politiskā, kā kultūrālā un rakstniecības laukā, sevišķi pēdējā, jo kommunistisko latviešu rakstnieku un mākslinieku Krievijā ir daudz vairāk kā no jebkuŗas citas agrākās Krievijas nomaļu tautas. Latviešu kommunistiem Krievijā iznāk savi laikraksti, žurnāli, tiem ir savas skolas un

pat augstskolu kursi. Un visi tie gatavo darbiniekus cīņai pret „balto Latviju“, šim nolūkam saņemot lielas summas no oficiālām iestādēm.

Kāda ir komunistu cīņas taktika pret pilsoniskām valstīm, to ļoti labi raksturo kāds bij. Latvijas sūtņa inž. K. Ozola raksts presē:*) „Komunisti atzīst tikai vienu pienākumu — iznīcināt pilsonisko pasauli, tikai vienu interesi, tikai šķiras interesi. Lūk, tamdēļ mēs, tāpat kā mūsu kaimiņi, nekad nedrīkstam aizmirst, ka mums visiem ir jau pieteikts kaŗš dažādos veidos, tikai kaŗš bez ieročiem un šos kaŗa veidus var izteikt četros vārdos: decentrālizācija, dezorganizācija, dēmorālizācija un diskreditācija.“ Un tieši šādā veidā komunisti arī cēnšas uzbrukt, dezorganizēt un dēmorālizēt latviešu kultūru un literātūru. Kā Maskavas latviešu komunistu žurnālā „Celtne“ lasām,**) tad „nekādējādi nav pielaižama mākslas un politikas nodalīšana divās patstāvīgās rindās.“ Mākslai un politikai jābūtot pilnīgi organizēti vienotai. Māksla un literātūra atzīstama tikai par tik, cik viņas palīdz politikai nostiprināt un izveidot komunistisma diktātūru.

Un tomēr... Lai gan Maskavā uz mākslu un literātūru nemaz nedrīkst citādāki skatīties kā uz komunistisma diktāturā nostiprināšanas dalīglīdzekli, Latvijā, lielai daļai pilsoniskiem māksliniekiem un rakstniekiem piedaloties, nodibināta „kulturālā tuvināšanās biedrība ar SPRS tautām.“ Kādi ir šīs biedrības biedri, mēs nezinām, bet biedrības pag. gada sapulcē, pēc „Pēdējā Brīža“ atferejuma, kur piedalījušies 17 biedri, valdē ievēlēti: Ed. Smilģis, Rud. Egles kdze, P. Rozītis, J. Kārklīņš, J. Jaunsudrabiņš, K. Skalbe, J. Akurāters, O. Nonācs, R. Pelle, O. Skulme, bet revīzijas komisijā — R. Suta, N. Strunkis un P. Gruzna: kandidātos — P. Ķikuts un Elina Zālīte.

Kopš šīs „tuvināšanās“ biedrības nodibināšanās radušies daži rakstnieki, kas savos darbos ļoti negatīvi sākuši tēlot Latvijas dzīvi, lai tad šo darbu tulkojumus nodotu komunistu izdevniecībām Krievijā kā pilso-

*) „Jaunākās Ziņas“ 1930. g. 5. decembra numurā.

**) „Celtne“ Nr. 11/12. 1931. Par leņinisko posmu latvju prolet-rakstniecības attīstībā.

niskās Latvijas karikatūru. Šie rakstnieki tādā veidā grie-
bējuši pelnīties, bēt tas ir bīstams ceļš, kuŗa gājēji vairs
nepazīst nacionālo sirdsapziņu. Galvenais ļaunums gan
nebūtu tas vien, ka uz šāda ceļa uzgājušie latviešu rakst-
nieki uzrakstītu dažus sliktus darbus par Latviju un tos
pārdotu komunistu izdevniecībām publicēšanai. Bet
šādā strupceļā iestigušie rakstnieki psiholoģiski ruina-
jas, viņi kļūst par pilsoniskās dzīves negatīvistiem un nevar
vairs atrast sevī dzīves pozitīvisma izjūtu. Viņi latviešu
tautai var sākt kust kā rakstnieki un tā ir jau ļoti nožē-
lojama parādība. Tādu likteni piedzīvoja Linards Lai-
cens u. c.

Tagad krievu valodā izdota grāmata par Latvijas un
SPRS kultūrālo un oikonomisko tuvināšanos. Šai grā-
matā bez „maskavieša“ A. Buševica, kas Latviju grib
padarīt par Krievijas oikonomisku vasali, un citu autoru
līdzīga satura rakstiem, ievietots arī minētās biedrības
priekšnieka rakstnieka Pāvila Roziša raksts par „kultū-
rālo tuvināšanos“. — „Vai iespējama kultūrāla tuvināša-
nās starp tautām ar dažādu politisko iekārtu?“, jautā
autors sava raksta sākumā. Daudzi domājot, ka tas ne-
esot iespējams. Vajagot novilkt kultūras robežas, līdzīgi
politiskajam (tieši tādi ir komunistu uzskati Ž. U.).
Pāvils Rozišs turpretim domā, ka šādu dažādu valsts
iekārtu kultūras darbinieki varot ļoti labi saprasties, kā
līdzīgs ar līdzīgu, bet pie tam viņš aizmirst vissvarīgāko,
ka pilsoniskās valstīs gara darbinieki var būt pilnīgi
brīvi un savā radošā darbā neatkarīgi, te mākslai nav
žņaugu, bet Pad. Krievijā valda vislielākā mākslas un
literatūras darbinieku verdzība. Tur ļauj izteikties tikai
tādai mākslai, kas ļoti rupjā un „kaujinieciskā“ veidā
cildina komūnismu un palīdz tam izveidot savu šķiras
diktatūru. Tā ir visprimitīvākā un vulgārākā šķiras māksla.
Citas mākslas un literatūras nav un nevar būt, jo nevis
ar kultūrāliem, bet fiziska spēka līdzekļiem tai neatļauj
pacelt galvu. To redzam, ja pasekojam kauču tikai māks-
slas jautājumu diskusijām Pad. Krievijas laikrakstos vai
žurnālos.

Cik nožēlojami aprobežota ir turienes kultūras un
literatūras dzīve! Tur neatzīst kultūras, bet jo sevišķi
literatūras darba suverenitāti un brīvību. No rakstnieka
prasa tikai vienu domāšanas virzienu, vienu darba me-

todi — dialektisko materiālismu, vai, kā Maskavas latviešu kommūnistu žurnāls „Celtne“ saka, „latvju proletāriskai rakstniecībai jāpiesavinas marksistiski — lēniniskais pasaules uzskats un jāklūst par spēcīgu šķiru cīņās, par sociālistiskās celtniecības ieroci“ *). Kā latviešu, tā krievu žurnālos tas Pad. Krievijā ir gandrīz nediskutējams jautājums. Pirms pāris gadiem Pēterpilī kommūnistu rakstniecībā radās kultūrālāks nogrupējums, kas mazliet novirzījās no dialektiskā materiālisma. Viņu sāka saukt par „nacionāli demokrātisko“ virzienu un tā spilgtākais pārstāvis bija J. Eiduks, A. Kadīķis-Groznijs u. c. Un arī gandrīz visa proletārisko rakstnieku Pēterpils sekcija stāvēja aiz J. Eiduka. Bet kommūnistisko rakstnieku centrālbirojs Maskavā ar žurnālu „Celtne“ viņus ļoti sīvi apkaroja. Šī jautājuma „noskaidrošanai“ veltīja bezgalīgi daudz rakstus, pieņēma lēmumus, izsludināja rezolūcijas, līdz beidzot tagad maskavieši leņingradiešus pieveikuši, ņemot šai cīņā palīgā arī pašu Padomju Krievijas diktatoru Staļinu. „Eidukieši“ tagad „lielinieciski“ atzinuši savas kļūdas un apsolījuši laboties.

Bet kādi šam novirzienam un viņa tik asajai apkaršanai iemesli? Kādi principiāli jautājumi? Savā smieklīgumā tie tik interesanti, ka der viņus īsumā atzīmēt

J. Eiduks laida klajā stāstu „Trešais svaru kauss“. Kā sižetu tam izmantojis tagad Rīgā dzīvojošā senatora O. Gruzenberga atmiņas „Dzīvais mironis“ par kāda revolucionāra tiesašanu 1905. g. Pēc Gruzenberga atmiņām kādam Liepājas važonim Sirsonam, kuŗu viņš aizstāvējis lauku kara tiesā, draudējis nāves sods, jo viņa vadībā grupa revolucionāru sarīkojusi uzbrukumu cietumnieku pavadoņiem, atsvabinot apcietinātos. Tiesā Gruzenbergam tomēr nejausi izdevies kompromitēt galvenā liecinieka atmiņas spējas un apsūdzētais, pierādījumu trūkuma dēļ, attaisnots. To uzrakstījis stāstā J. Eiduks. Stāsta iztirzāšanai tad nu „Celtne“ pag. gadā dota vieta tik gaŗam rakstam kā apm. pusei no visa stāsta. Recenzents kā sliktāko citē šādu vietu: „Trīsas pārskrien pār Gruzenberga pleciem. Kā elektrizēts viņš pietrūkstas kājās. — Man vairāk nav jautājumu! — iesaucas aizstāvis un steidzoši sāk rakstīt savā bloknotē. Uzbudināts berzē pieri

*) „Celtne“ 1932. g. Nr. 1. 63 lpp.

un dzīslās jūt asinis verdoši saceļamies. Viņš aici-
nāts aizstāvēt cilvēka dzīvību. Viņa rokās
nolikts Pēterā Sirsoņa zaļoksnīgais mūžs. Viņš iecir-
tīsies nagiem un plēsīsies par katru
aizstāvamā dzīves un dzīvības mirkli!“
(Pastrīpojumi mani. Ž. U.) Pie tā recenzents piezīmē:
„Proletāriskam rakstniekam nebūt nav ko sajūsmināties
par sīkpiļsonisku hūmanismu (cilvēkmīlestību). Eiduks,
turpretī, šo lielu tik komiski, vecmodīgi nopietni ņem
pie sirds, ka kļūst jautri. Rakstnieku neinteresē šķiras
spēku, šķiras ļaužu sadursme. Viņam no svara kaila
psīhologiska kollīzija“.

Tālāk kritiķis nesaprašanā jautā: „par ko šis cil-
vēks (Gruzenbergs) cīnas?“ Tā tad cīnīties par cilvēka
dzīvību (un pie tam vēl par revolūcijas terorista) ne-
drīkst, bet „iācīnas aiz sabiedriskiem iemesliem par šķiru
cīņu“. „Stāsts liecinot, cik tālu Eiduks atrodies no
dialektiski materialistiskās dzīves izpratnes“. Šo stāstu
tad nu maskavieši pierakstīja kā vienu grēku Eidukam,
kas liecinot par viņu labpusīgi oportūnistisko novirzienu
un nacionāli dēmoīkrātiskām tendencēm.

Otrs grēks pastāv no pāris vārdiem —

„latviskā sirsnība“ un „slavenā strēlnieku tauta“.

Rīgas komūnistu žurnālā „Kreisā Fronte“ 1930. g.
2. num. iespiests J. Eiduka raksts „Latvju rakstnieks
pasaules literātūrā“, kurā kādā vieta ir arī tādi vārdi, kā
„slavenā strēlnieku tauta“ un „latviskā sirsnība“. Bet
Maskavas latv. kom. rakstnieku centrālbirojs nu atrod,
ka „šādiem apzīmējumiem nav nekā kopēja ar marksismu
un lietojot vārdu „slavenā strēlnieku tauta“, tiekot no-
tušēts latvju strēlnieku organizācijas šķiras raksturs. Un
tāpēc raksts ar šādiem vārdiem esot kvalificējams kā
oportūnisms un „tīrasinīgs“ nacionālisms. No vārda „lat-
vietis“ un „latvieši“ esot pilnīgi jāatsakas, jo zem šī jē-
dziena varot tikt saprasts tiklab buržujs kā proletāriāts!..

Tāļākais Eiduka „labpusējais novirziens“, kā to re-
dzam no ļeniņgradiešu polēmikas raksta „Mūsu domstar-
pības“ (Celtne Nr. 10/12, 1931.) šāds:

„1928. g. augusta dienās, sakarā ar L. Laicena, A.
Kurcija un K. Dzelza arestu, J. Eiduks tika ievietojis
žurnālā „Rezec“ protestrakstu, kurā beigās pielaists ne-

pareizs apzīmējums: „L. Laicens, Kurcijs un Dzelzs — ne tikai ievērojami savas šķiras rakstnieki, viņi arī norūdīti cīnītāji-revolucionāri“.

„Kā vēlākie notikumi un fakti gaiši apliecina, tad Dzelzu un Kurciju pierindot bez kādas ierunas Laicenam nebija ne tolaik, ne agrāk pamata. 1929. g. Centralbiroja jūlija sēdē šo jautājumu pārrunājot, J. Eiduks savu kļūdu lielinieciski atzina un savā praktiskā darbā izlaboja. CB, neskatoties uz to, arvien vel mēģina uzstiept J. Eidukam Kurcija un Dzelza propagandu, neapstājoties pat apmeļojumu priekšā“.

Bez tam ļoti krasas domstarpības starp maskaviešiem un leņingradiešiem bijušas arī Latvijas literatūras jautājumos. Leņingradas proletārisko rakstnieku asociācijas latvju sekcija izdevusi krievu valodā dažus latvju rakstnieku darbus, kā Upīša un Rozīša romānus, Blaumaņa stāstus un noveļu izlasi u. c. Blaumaņa rakstu izlasei Eiduka cildinošs priekšvārds. Par to nu maskavieši viņam uzbruka sevišķi asi. Visi šie minētie sīkie iemesli tad nu jo plaši un gari izklāstīti, lai apm. 15 garos rakstos pateiktu, ka tas ir labpusējais oportūnisms un nacionāli demokrātisks novirziens, kas iznīdams ar visām saknēm.

Ja Eiduks būtu bijis viens, viņš būtu vienkārši pielikts pie sienas, bet aiz viņa stāvēja visi Leņingradas latviešu rakstnieki. Un tie sāka nevien maskaviešu uzbrukumus maz ievērot, bet uzbrukt arī viņiem pašiem un savukārt apvainot atkal tos un „Celtņi“ oportūnismā un labpusējā novirzienā. Ļoti labs iemesls tam bija t. s. pereverzevisms.

Pereverzevs ir Maskavas augstskolas profesors, bet pēc komunistu viedokļa ar „mazinieciskiem“ uzskatiem. Kā entuziasmēts runātājs un labs pēdāgogs viņš ieguvis lielu popularitāti komunistu studējošā jaunatnē. Literatūras un filosofijas lekcijas pie viņa klausījušies arī vairāki rakstnieki un rakstniecības teorētiķi, kupi savā skolnieciskumā nav varējuši atšķirt, cik tālu Pereverzevs stāv no dialektiskā materiālisma. Viena no galvenām „Celtnes“ līdzstrādniecēm — J. Janel — Viena izteica šādu spriedumu par pereverzevismu: „Marksistiskās literatūrteorijas attīstībā Pereverzeva sistēma ir ievērojams ceļa sprīdis un daudzi biedri nevar pret viņu citādi iz-

turēties, kā vien ar lielu cienību. Būtu vislielākā kļūda un kommunistiska uzpūtība apgalvot, ka tagad mums nevajag mācīties no Pereverzeva". Tāpat „celtnieši" arī V. Knoriņam ieteica iet mācībā pie Pereverzeva. Bet vienlaicīgi ar to Krievijas proletārisko rakstnieku asociācija uzsāka „nesaudzīgu" cīņu pret profesora Pereverzeva koncepciju literatūras zinātnes laukā un aprādīja viņa nekommunistiskos uzskatus. „Celtne" to vēl nepamanīja un turpināja Pereverzevu cildināt, ar to dodot lielu trumpi rokā „eidukiešiem" pret sevi un to pēdējie arī izmantoja un savukārt pieprasīja centralbirojam pereverzevisma propagandētājus latvju proletraktniecībā nekavējoši atmaskot, piespiest atzīt savas kļūdas un izbeigt pereverzeviešu (J. Krastkalna, Vienas u. c., kas vērās pret Eiduku) rakstu ievietošanu „Celtņē".

„Izšķirošā" cīņa starp šiem diviem virzieniem norisinājās Ļeņingradas latvju proletraktnieku konferencē 1931. g. beigās. Tur maskavieši ļoti sīvi uzbruka eidukiešiem, bet tos tomēr galīgi nepieveica. Pieņemtas vairākās rezolūcijas, kurās nosoda Ļeņingradiešu „kļūdas" un „eidukieši" lielu daļu no tām arī atzinuši, bet pieņemta arī otra rezolūcija pret maskaviešiem, centrālbiroju un „Celtņē", proti, ka „C. B. (centrālbirojs) pielaidis savā darbībā rupjas labpusīgi oportunistiskas kļūdas un „Celtņē" kritikā pielietotas pereverzevisma metodes". Centrālbiroja rezolūcijas pirms konferences Ļeņingradas latsekcijā pat vienbalsīgi noraidītas. Maskavieši aizbrauca uz mājām ļoti neapmierināti un „Celtņē" uzrakstīja veselu rakstu virkni pret Ļeņingradiešiem.

Bet tad kāds gadījums strauji izbeidz visas šīs traģikomiskās virzienu cīņas Padomju Krievijas latviešu rakstniecībā. 1930. g. krievu žurnāls „Proletarskaja Revolūcija" pārrunas kārtībā bija ievietojis bij. sarkanās armijās apgādības komisāra Slucka rakstu „Lielinieki par Vācijas sociāldemokrātiju viņas pirmskaņa krīzes periodā". Vēlāk raksts nācis rokās pašam Staļinam un žurnāla redaktorus atcēla no amata un pag. gada beigās St. piešūtījis redakcijai vēstuli, kurā tā ar lielu godbijību publicēja, ka Staļins noteikti protestē pret antipartejisku un pustrockistiska Slucka raksta ievietošanu, kurā viņš itkā kritizējis Ļeņina politiku pirms kara. Ļeņina politika nav nemaz diskutējama, piebilst Staļins. Sluckis tikai cen-

šoties paust maskētus trockisma uzskatus, bet trockisms esot maskēts kontrrevolucionārisms, kas vedot cīņu pret komūnismu. Tādus krāpnieciskus paņēmienus, kā lietojot Sluckis, vajagot atmaskot, nevis pārvērst par diskusijas objektiem. Atklātāku valodu šādi kontrbandisti nedrīkstot runāt, jo tad jau otrā dienā viņus pienaglošot pie kauna staba.

Par šo kritisko rakstu Slucki izslēdza no komūnistu partijas, visām redakcijām bija aizliegts ievietot viņa rakstus un tam atņēma pat maizes kartiņu.

Bet pirms dažiem mēnešiem lairaksti ziņoja, ka Sluckis kādā vakarā saaicinājis pie sevis savus tavākos draugus, noturējis tiem runu par savu — vilšanos komūnismā un, noslēdzot runu, visu klātbūtnē iešāvis sev lodi deniņos.

Staļina vēstuli Slucka lietā š. g. 1. num. pārdrūkāja arī „Celtne“ un kādā citā rakstā arī atsaucās, ka „jācinās par Staļina norādījumu realizēšanu, ņemot vērā rakstniecības specifiku“.

Liekas, nekas cits, kā vienīgi paša Staļina debitēšana literāriskas diskusijas jautājumos un viņa drakoniskie vārdi par „pienaglošanu kauna stabā“ tagad atstājuši iespaidu arī uz J. Eiduka pārliecību un piespieduši to ar visiem „leņingradiešiem“ piekāpties maskaviešu dogmātiskā virziena priekšā. Eiduks jau paspējis aizsūtīt „Celtnei“ vēstuli, kurā atsauc visus savus agrākos uzskatus, atzīst un nožēlo visas kļūdas. Eiduka uzskatu maiņas vēstule ir tik reti kaupilna, ka viņas daļa še jāpiemin:

„Galīgi nepielaižamu un asi nosodamu kļūdu esmu pielaidis, nopamatojot Harkovas konferences nepareizo lēmumu pēc LKP 8. kongresa pareiziem kategoriskiem lēmumiem „neatkarīgo“ socialfašistu lietā. Šī kļūda, patiešām, nav kvalificējama citādāk, kā LKP lēmumu ignorēšana.

Neņemdam vērā lielnieciskos lēmumus „neatkarīgo“ socfašistu jautājumā, — esmu nokļuvis tādā stāvoklī, ka mani, patiešām, ar pamatotiem motīviem var apvainot par „neatkarīgo“ sociālistu agentu.

Leņingradas apg. latvju proletrakstnieku konference — lielnieciski atzīstams — ne manu, ne visas LPRĀ latvju sekcijas oportunistiskās kļūdas „neatkarīgo“ rakstnieku jau-

tājumā netika izlabojusi, tāpat kā netika pienācīgi nosodījusi manas kļūdas liter.-krit. rakstos u. c., kas nesaudzīgi kvalificējas kā neapšaubamas nac. demokrātisma tendences.

Atrodu, ka manu oportunistisko kļūdu abām rindām, tāpat kā agrāko gadu kļūdām ir visciešākā radniecība un viņas izaugušas no vēl neizdzīvotiem latvju buržujsko literātūrvēsturnieku ispaidiem, pret kuriem vedama visnesaudzīgākā cīņa.

Uz viskategoriskāko norobežojos no kontrrevolucionārās buržuāzijas aģenta L. Trocka uzskatiem mākslas jautājumos, kādus esmu citējis 1924. g. rakstā „Literātūras purvajā“. Mākslas teorijā balstīties uz trockistiskiem uzskatiem un tanī pat laikā literāriskas parādības vērtēt leņiniski — protams, ir neiespējama lieta. Pat visniecīgākā neskaidrība šinī jautājumā pelna visniknāko apkarošanu.

„Celtne“ un „Kom. C.“ pareizo signalizāciju par oportūnisma briesmām manos liter.-krit. rakstos un ĻPRA latsekcijas darbībā, — netiku laikā pareizi izpratis un lieļnieciski novērtējis.

Visas pielaistās kļūdas nekavējoši atzīstamas līdz galam un izlabojamas praktiskā darbā.“

Lūk, tik traģikomiski sākās, tā turpinājās un tā arī beidzās mēģinājums kauču tikai drusku novīrēties no komūnistiskā dogmatiska Padomju Krievijas rakstniecībā.

Ārī importēt Krievijā var tikai tādas mākslas un literātūras vērtības, kas „pauž dumpību, izsmej buržujsko kultūru un valstiskumu“. Bet ar cik „vienlīdzīgām“ acīm komūnisti noraugas uz Latviju, to redzam no šādas rezolūcijas, kas pieņemta Ļeņingradas apgabala latvju proletrakstnieku un liktoru pirmā konferencē 1931. g. no 20.—24. okt.: Latvijas literātūras politikas jautājumos, pamatojoties uz Latvijas kompartijas direktīvēm, jāietura pareiza partijas linija, cīnoties kā pret „kreisiem“ nošķiebiņiem, tā labpusējam briesmām, kurās literātūras apstākļos ir ne mazāk kaitīgas, kā politiskā dzīvē. Visam ūsu literāriski-politiskā un praktiskā darbība jāvirza tā, lai viņa sekmētu Latvijas revolucionārās

strādniecības ciņas par Padomju Latvijas nodibināšanu“.

Runāt šādos apstākļos par kultūralu vienlīdzību, kā to pieminētā rakstā dara Pāvils Rozītis, ir vai nu pārāk naīvi, vai arī tam pamatā kāds cits nolūks. Arī tāds „tuvināšanās“ attaisnojums, ka tie kultūras darbinieki, kas norobežojoties, kļūstot garīgi ierobežoti un diletantiski, ir vienpusīgs. Norobežošanās ceļš no citām tautām un viņu kultūras, bez šaubām, ved uz seku pīļu dīķi un tāpēc priecāties var par katru mūsu rakstnieku un mākslinieku soli pāri mūsu zemes robežām, kauču arī tie būtu sperti tikai vērtību mēklēšanai un pārņemšanai, ne mūsu kultūras promešanai, bet norobežošanās no tādas zemes, kur mākslas un literatūras laukā valda nežēlīgs policejisks režīms un tīri hotentotiska morāle, ir nevien nepieciešama, bet tas ir arī mūsu gara kultūras dzīvības jautājums.

Liela daļa latviešu rakstnieku un mākslinieku, kas darbojas Latvijas un SPRS tuvināšanās biedrībā, laikam nemaz nezina, kāda mākslas politika Padomju Krievijā valda pret pašu un cittautu rastniekiem. Ja šīs biedrības vadošās personas izrakstītu no Maskavas kauču tikai tādu grāmatu kā „Literatura mirovoj revolucijai“, kur atrodam Charkovas vispasaules revolūcionāro rakstnieku 2. konferences vairākas rezolūcijas Baltijas literatūras jautājumos, un Maskavas latviešu komunistu žurnālu „Celtne“ un ar to saturu sistematiski iepazīstinātu savus biedrus, tad, esam pārliecināti, ka viņiem pārietu viss prieks uz „tuvināšanos“ un to skaits saruktu atrāki kā salijis krieva puskažociņš pie ģarstas krāsns.

Savā laikā kādā rakstā*) aizrādījam, ka Latvijas un SPRS tuvināšanās biedrības valdes locekļu ietekmē, kas darbojas arī Latvju rakstnieku un žurnālistu arod-biedrībā un kur komunistu Laicena lietā pieņēma kādu pretvalstisku rezolūciju, notika rakstnieku biedrības sašķelšanās. Ja atcerēsimies pieminēto K. Ozola rakstu par komunistu dezorganizācijas un demoralizācijas taktiku un ievērosim tās Maskavas rezolūcijas, par kurām iet runa šā raksta turpmākā daļā, tad šo sašķelšanos viegli sapratīsim un zināsim, kam pār to sevišķs prieks. Zinīgi,

*) Burtņiekā 1931. g. 7. numurā — Negācijas kults latv. literatūrā.

ka pēc tam, kad biedrība bija sašķēlusēs, nākošā sapulcē Laicens, kas diemžēl arī ir šīs biedrības biedrs, iesniedza kādu ļoti krasu un atklātu komunistu rezolūciju par latviešu literatūras demoralizēšanu un par to bija nodotas veselas 4 balsis. Pieminētā rakstā arī atzīmējām, ka „launākais, ka kopš „tuvināšanās“ biedrības nodibināšanās daži mūsu rakstnieki savos darbos ļoti negatīvi sākuši tēlot Latvijas dzīvi, lai tad šo darbu tulkojumus pārdotu komunistu izdevniecībām Krievijā. Piezīmējām, ka tādu ceļu jau aizgājis Pāvila Rozīša romāns „Ceplis“, daži Andr. Upīša u. c. autoru darbi. Mūsu slēdziens par šiem rakstniekiem un viņu darbiem nu ļoti nav paticis Maskavas latviešu komunistu rakstnieku vadībai un tāpēc viņu oficiozs ņēmis Andr. Upīti un Pāvilu Rozīti aizstāvēt un piezīmē, ka „tas sekmēs diferencēšanos Latvijas rakstnieku vidū, tas spiedīs padomāt arī tiem, kuŗi svārstās.*) Tas ir nevien ļoti diplomātisks komunistu aizrādījums P. Rozītim u. c. rakstniekiem, bet te jūtama arī tā plānveidība, par kādu ir lēmuši komunisti Latvijas literatūras jautājumos.

Vispasaules revolūcionāro rakstnieku 2. konference Charkovā Latvijas rakstniecības lietās pieņēmusi šādus rezolūtīvus lēmumus:

„Cinoties pret buržujsko un sīkburžujsko literatūru ar nopietnu kritiku, jāpanāk viņas difference un radikālo sīkburžuazisko rakstnieku un mākslas darbinieku pievilksana revolūcionārā proletāriāta pusē.“ **)

„Tā sauktos „neatkarīgos“ un tos, kuŗiem nav izveidojies savs pasaules uzskats un kuŗi svārstās starp sociāldemokrātiem un revolūcionāro strādniecību, pārāudzīnāt un pievilkt revolūcionāro strādnieku pusē.“ ***)

Komunistiskās internācionāles izpildu komitejas priekšstāvis Gopners šai rakstnieku kongresā sacījis: „Proletārisko rakstnieku organizācijai no sava puses vajag darīt visu, lai ideoloģiskās cīņas ceļā, biedriskas kritikas ceļā un tuvinoties ar tādiem rakstniekiem, atvieglinātu šo biedru pārējas procesu proletāriskās literatūras lēģeri.“ ****)

*) „Celtne“ Nr. 9. 1931. g.

**) Литература мировой революции. 1931. г. спеціālnumurs.

***) Литература мировой революции, 120. lpp.

****) Литература мировой революции, 26. lpp.

Kāds šo rezolūciju nolūks, tas lasītājam būs skaidrs, bet uz ko viņas attiecas, to redzam no kāda „Ļeņingradas proletārisko rakstnieku asociācijas latvju sekcijas“ polemikas raksta „Mūsu domstarpības“ pret Maskavas latv. kommunistu rakstnieku centrālbiroju. Tur starp citu ir arī sagrupēti daži latviešu rakstnieki. Tā Saulietis, Virza, Eglītis nosaukti par fašistiem, Skalbe, Akurāters — buržuji, Aspazija, Dzīlleja, Švābe — socdēmi, A. Upītis, A. Kurcijs — „neatkarīgie“, P. Rozītis un Lucija Zamaiča — sīkburžuazijas rakstnieki u. t. t. Tālāk šai rakstā uzsvērts, ka „Latv. prol. rakstniecībai jācenšas un to viņa beidzamā laikā dara ar sekmēm — izraut radikālos sīkburžuazijas rakstniekus (tā tad P. Rozīti un Luciju Zamaiču) no buržuazijas un sociāldemokrātu vadības un sekmēt viņu pāreju revolūcionārā proletāriāta pusē.“ Un, lūk, kā šai pašā polemikas rakstā kommunisti novērtē Pāvila Rozīša romānu „Cepli“. „Nevar boikotēt tos rakstniekus, kuri nemiers izpaužas vispārējā skepticismā, neslēptā īstenības izpaušmē, dumpībā, buržujskās morāles un pat valstiskuma izsmējībā, kā tas piem. ir P. Rozīša „Cepli“.

Šādu rakstnieku pārvilkšanu revolūcionārās strādniecības, resp. kommunistu pusē viņi ļoti sekmīgi izdara ar šo rakstnieku darbu izdošanu krievu valodā par pieklājīgu honorāru. Savā pusē kommunisti cenšas dabūt vispirms tos rakstniekus, kam pazīstamāks vārds (A. Upītis) un arī tāds, kam kaut kāds svars un nozīme sabiedriskā dzīvē. Tā man zināms kāds ļoti populārs, cienījam rakstnieks, ar lielu iespaidu, kas pēc savas būtības nekad nevarētu kļūt nenācionāls, savas naīvitātes dēļ arī bija uzķēries uz šīs veiklās kommunistu maskētās makšķeres un pieņēmis lielāku avansu par kādu veicamu literārisku garbu un tikai vēlāk sāka ieraudzīt makšķeres āķus. Protams, darbs palika nedarīts.

Bet bez šādas pilsonisko rakstnieku „pārvilkšanas“ savā pusē, kommunistiem ir arī citāda cīņas taktika. Proti: „Kas attiecas uz cīņu pret pārējiem redzamākiem literatūras nogrupējumiem, tad tie izlietojami, kur to prasa lietderība, arī citi sarkanās kara tehnikas līdzekļi, taņi skaitā politdarbs, pretinieku rindu jaukšana un tml.“

Šis politiskais un pretinieku rindu jaukšanas darbs, kā to redzam no rakstiem Maskavas „Celtne“, ir ķēris bez Latvju rakstnieku un žurnālistu arodbiedrības (viņas sašķelšanās, Laicena u. c. rezolūcijas) arī sociāldemokrātisko „Trauksmes“ rakstnieku grupu. Kad „Trauksmes“ grupa ar savu žurnālu kļuva ļoti aktīva, aizrobežas latviešu komunistu rakstnieki tai sākuši piegriezt lielāku vērību. Kā tagad atklājas,*) tad par taktiku „trauksminiešu“ pievākšanā valdījuši divējādi uzskati. Maskavieši ar P. Viksni priekšgalā ieteikuši iet pie trauksminiekiem „zvejot proletāriskos rakstniekus“, bet leņingradieši ar J. Eiduku priekšgalā domājuši, ka jāpanāk šīs grupas diferencēšanās un tā jāizrauj no sociāldemokrātu vadības. Un panākumi šai ziņā Maskavā tiek novērtēti šādi: „Ka jau paši pirmie Latvijas proletāriskie rakstnieku solī šinī virzienā nav bez sekmēm, rāda kaut P. Ķikuta sacelšanās pret sociāldemokrātu partijas vadonību, jauno „Domu“ un „Jauno Trauksme“ iršanas procesi u. tml. Gaidīt un cerēt, ka Ķikutī vienā jaukā dienā uz reizi paši no sociāldemokrātu rakstniekiem varētu pārvērsties par proletāriskie rakstnieku sabiedrotiem, vai pat līdzbiedriem, protams, ir galīgi naīvi. Bet ka viņi no cilvēkiem, kas stāv barikādu otrā pusē, var tikt, pateicoties proletraktnieku attiecīgam darbam un pareizai taktikai, padarīti neitrāli (izšķirošo cīņu laikā arī tas no liela svara), vai pat par sabiedrotiem, — tas ir neapšaubāmi.“

Pēteris Ķikuts un daži viņa biedri pilnīgi uz Maskavas makšķeres āķa uzķērās ļoti viegli un lēti. Ja karjēras un rakstīšanas godkāre kādreiz cilvēku iedzen nelaimē, tad sevišķi to var attiecināt uz P. Ķikutu. Man spilgti palicis atmiņā, ka gadus 7 — 8 atpakaļ vairāku Rīgas pilsonisku laikrakstu un žurnālu redakcijas apciemoja bieži viesi. Tie bija kāda Ķikuta apcerējumi un citi manuskripti no Alūksnes. Diemžēl, tie bija pirmie iesācēja darbi un nebija iespējami. Redaktori viņus nodeva pēc piederības — papīru kurvī. Tad Ķikuts izmēģināja laimi pie sociāldemokrātiem un viņam tiešām laimējās. Viņa sūtījumus sāka izlietot. Pēc pāris gadiem Ķikuts jau vareja rakstīt, un pie tam diezgan labi, lai gan vēl pārāk „gudri“. Ķikuts bija diezgan apdāvināts,

*) „Celtne“ Nr. 10/12, 1931.

bet provinciāli iedomīgs un godkarīgs rakstnieks. Viņš pa-
lika krass sociāldemokrāts, vai katrā vārdā sāka atsauk-
ties uz pamatšķiru un kļuva par sociālistu jaunās lite-
rāriskās gvardes redzamāko figūru. Bet Ķikuta godkāre
auga ātrāki par viņa literārisko nobriedumu un tā viņš
nonāca vispirms idejiskā kollīzijā ar sociālisma dogma-
tiskajiem teorētiķiem un kritiķiem (K. Dzīlleju un Ed.
Šilleri). Maskaviēši uz šīm nokaitušajām oglēm uzbēra
vēl magneziju un tā tiri personīgu motīvu dēļ*) viņš
sanāca konfliktā arī ar sociāldemokrātu politiskajiem va-
dītājiem, un uzķērās uz komūnistu maksšķeres, kas pie
tam ir bijusi arī diezgan liesa. Tā jaunais rakstnieks
Pēteris Ķikuts vieglprātīgi sabojāja savu rakstnieka kar-
jeru un iedragāja arī savu dzīvi. Tagad tādā Latvijas
iestādē piemārodams, kur neiedun ār pasaules dienu skre-
jas trokšņi, Ķikuts var pārdomāt, cik mainīga ir laime
un cik godkāriba ir maldinoša dzīves lēmēja.

Ja latviešu sakāmo vārdu „iedod velnam pirkstu,
viņš paņems visu roku“ pārveidotu tā: „pasniedz komū-
nistiem pirkstu un viņi tevi ieraus parādīzē“, tad to ļoti
labi varētu attiecināt uz tiem latviešu rakstniekiem, kas
ar savu darbu tulkošanu izdošanai Padomju Krievijā
stājušies sakaros ar komūnistiem. Komūnisti zin, ko
grib un viņi bieži arī panāk to, ko grib. Jo viņi nevienu
darbu nedara, nevienu soli nesper bez sīki izstrādāta un
taļū ejoša apreķināta plana. Šādā planveidībā iekēries
un sapinies arī Andrējs Upītis — tik dziļi, ka viņš vairs
nav varējis (vai arī nav gribējis) atrast izeju no komū-
nistu izliktiem tīkliem un tagad pilnīgi nodevis sevi mas-
kaviešu rīcībā. Marksistiski noskaņots un politiski kreiss
rakstnieks Andrējs Upītis ir bijis aizvien. Visos savos
darbos viņš nežēlīgi ķēmojis un kariķējis pilsonību un
izcēlis revolucionārās un marksistiskās parādības, savās
kritikās viņš bez žēlastības gājis „iznīcinošā cīņā“ pret
visu, kas nav balstījies uz vēsturisko materiālistu un
saudzējis un audzinājis kreisā spārna dilletantus.

Kad komūnisti valdīja Rīgā, Andrēju Upīti iecēla
par izglītības komisāru. Kad lielniekus izdzina, viņš

*) Sociāldemokrāti piespieda Ķikutu izstāties no Latvju rakstnieku
un žurnālistu arodbiedrības valdes, kur 1930. g. pavasari viņš šķelšanās
un pārpratuma dēļ bija ievēlēts, lai viņa vietā laistu kādu vecāku social-
demokrātu darbinieku.

tiem aizbēga līdzī uz Maskavu, bet bada mocīts pārradās atpakaļ Latvijā un solīja nekad vairs ar politiku neno-
darboties. Ilgāku laiku bija še sociāldemokrātu žurnāla „Domas“ redaktors, par lugām saņēma atalgojumu no Nac. teātra, arī no Kultūras fonda.

Bet tagad Andrējs Upītis atgriezies atpakaļ pie kom-
munistiem. Veca mīlestība nerūs, varbūt noteiks dažī. Bet, varbūt, arī še slēpjas kāda cilvēka dziļa personīga
tragēdija?

Ka Andrējs Upītis atgriezies atpakaļ pie kommū-
nistiem, tas nekur vēl nav klaji teikts. Arī pats Upītis
to pasaka tikai netieši. Tam vajaga pierādījumus? Pa-
sekojat šam rakstam līdz beigām un pierādījumu būs
vairāk kā vajadzīgs, bet arī Andrēja Upīša kā cilvēka,
varbūt, paliksies žēl.

Andrējs Upītis sarakstījis un izdevis brošūru „Li-
narda Laicena pozīcija un manējā“ (noskaidrojumi literā-
tūras kreisajā frontē), kuŗa noskaidro un atklāj dažas
tiešām interesantas parādības latviešu rakstniecībā, sevišķī
tai ziņā, kā latviešu rakstniecībā ielaužas kommūnisms
un, dīvainākais, Latvijas valsts iestādes nezīn, kam viņas
maksā honorārus — latviešu kultūras darbiniekiem, vai
kommūnistu aģentiem.

Politiskā ziņā Upītis savā brošūrā starp savu un
Linarda Laicena pozīciju neredz atšķīrību, bet tikai dažos
proletāriskās mākslas principu jautājumos. Upīša brošūra
ir nevīen atbilde uz tiem rakstiem, ko par viņu snīdzis
Līnards Laicens savos kommūnistiskos izdevumos Rīgā,
bet arī uz tiem rakstiem un rezolūcijām, kas par Upīti
pieņēmtas Maskavā un Ļeņīngrādā. Mums ir bijušas šīs
rezolūcijas pieejamas un tikai ar tām vedot sakarā Upīša
brošūras saturu, tā kļūst saprotama un pilnīgi atšīfrē-
jama.

Vispīrms terminolōģija. Nekur nebūs runa par kom-
munistiem vai sociāldemokrātiem. Kommūnīsti paši (mas-
kavīeši savā žurnālā „Celtne“ un Līnards Laicens savā
Rīgas „Kreisajā Frontē“ vai „Tribīnē“) sevi nekad un
nekur nesauc par kommūnistiem, bet par **revolūcionāro**
vai arī kreiso strādniecību; sociāldemokrātus turpretīm
tikai par sociālfāšīstiem. Pie šīs terminolōģijas pieturas
arī Andrējs Upītis, vismaz konsekventi attīecībā uz kom-
mūnistu apzīmējumu. Tam nogrupējumam, ko pilsoņi

sauc par kommunistiem, Upītim ir pat trejāds nosaukums: revolūcionārie, proletāriskie strādnieki, arodnieki un dažās vietās radikālie vai liberālie strādnieki. Linards Laicens A. Upītim nav komunisti, bet „nenoliedzami noteikts politiķis un cīnītājs kreisās strādniecības rindās“ (33. lpp.)^{*}, turpretim sociāldemokratu A. Upītis gan vēl sauc tāpat kā pilsoņi, bet vietām pieslejas arī komunistu terminoloģijai — socialfašisti. Šī terminoloģija bija jāpiemin, lai lasītājs nevarētu pārprast dažas citātes no Upīša brošūras un komunistu žurnāliem, vai rezolūcijām.

Ko Linards Laicens un Maskava A. Upītim pārmetuši, par ko viņš atbild savā brošūrā? Iepretim komunistiem A. Upīša galvenie šķietamie „grēki“ esot, bijuši trīs.

Pirmkārt ap Saeimas vēlēšanu laiku, kad kreisā strādniecība mobilizējusi visus spēkus pret sociālfāšistiem, A. Upītis nodevis sociāldemokrātiskajam strādnieku teātrim savu lugu „Dzirneklis“, kurā esot sociālfāšistiskas tendences un izsmieti revolūcionārie strādnieki. Ar šo faktu vien jau Upītis nostājies uz revolūcionārās strādniecības pretinieku ceļa un kļuvis par sociālfāšisma dramatiķi.

Andrējs Upītis šo apgalvojumu atsauc un pasaka, ka tas „nav fakts, ka ar lugu „Dzirneklis“ viņš būtu nostājies pret revolūcionāro strādniecību (t. i. komunistiem) vēlēšanu laikā“ (5. lpp.). Pārmetumus par kaut kādu pretniecību revolūcionārai strādniecībai A. U. nosauc par absurdiem (6. lpp.). To Laicens tikai varot darīt tāpēc, ka viņš viltojis (8. lpp.) Upīša lugas saturu un paužot kailu „nepatiesību“, lai gan šim jēdzienam esot arī tiešsāks un pareizāks apzīmējums (t. i. „meli“ Ž. U.). Pirmā un svarīgākā nepatiesība, no kuras izrietot visas pārējās, esot tā, ka „Dzirneklis“ ideoloģiskās līnijas pretrevolūcionāras, oportunistiskas, ka autors aizstāvēt oportunistisko (socd.) un kariķējot radikālo (kom.) virzienu. Laicens, cik iespējams, biežāk atkārtojot vārdu strādnieku „virzieni“, lai sugestētu lasītājiem, ka „lugas pamattēma ir taisni „divu virzienu, sociāldemokrātiskā un radikālā, cīņa, un ka es ar sirdi un dvēseli esmu pie oportunistiem“

^{*} Linarda Laicena pozīcija un manēja.

(7. lpp.) Tāļāk U. uzsver, ka „Dzirneklī“ esot domāta, gribēta un rādīta atsevišķa strādnieka un viņa kolektīva tieksmju sadursme, pie kam spilgti tēlots, ka šajā gadījumā individa taisnīgam naidam traģiskā kārtā jāpiekāpjas šķiras interešu priekšā. Laicena saskatītos divus strādniecības virzienus U. lūgā it kā reprezentējot divi tipi Greifs (radikālo) un Lakašs (sociālfašistisko). Un tad nāk viens teikums, kas ļoti smagi vērsas pret mūsu sociāldemokrātiem: „Lukačs (L. domātais sociālfaš.) ne-propagandē izlīgšanu ar uzņēmējiem, strādnieku padošanos kapitāla ekspluatācijai viņu un fabrikantu kopējā interesē tautas un tēvijas un valsts kārtības uzturēssnas labā (pastrīpojumi mani. Ž. U.) — kā to itin visur dara reformisti un oportunisti (socd.), kas netiekvien sēž kopā ar pilsoņiem valdībā un sprediķo strādniekiem uzpurēšanos valūtas stabilizācijas dēļ, bet arī tieši ņemas bankjeru un fabrikantu glābēju lomu uz strādnieku algu un bezdarbnieku bada grašu rēķina“ (12. lpp.)*). Par šādu „sociālfašistu“, saka domu noslēdzot A. U., esot gods būt katram virsradikālākā strādnieku virziēna pārstāvim (13. lpp). Bet — „ja jau mans nolūks patiešām būtu bijis radīt divu strādnieku virziēnu cīņu, tad mēs (t. i. A. U.) tikai ar Greifu (t. i. Laicena domāto kommūnistu) varētu būt vienās pozīcijās“ (15. lpp.). Tā tad A. Upītis klaji un godīgi pasaka, ka nevis ar sociāldemokrātiem, bet tikai ar kommūnistiem viņš var stāvēt vienās kopējās pozīcijās. Ar „riebjumu“ Upītis noraida L. mēģinājumu iesproslot viņu sociālfašistu pozīcijās.

Bet kapēc tad A. Upītis devis savu lugu socd. strādnieku teātrim. Uz to viņš atbild: „Es neesmu tik bagāts, ka man būtu pašam savs teātris. Diemžēl, arī politiķis nē, lai man būtu sava organizācija, kas dibina un uztur tikai no manis atkarīgu teātri. Un ka tāda veida skatuvei patlaban arī pastāvēt neispējami, to Laicēns zina no piedzīvojumiem ar savu drāmatisko stūdiju. Arī strādniecības (katrā ziņā domāts „revolūcionārās“ strādniecības. Ž. U.) drāmatikim tagad jāizlieto pastā-

*) Šo brošūru A. U. rakstīja īsi pēc Saeimas vēlēšanām. Acimredzot, tas ir noticis taj laikā un citētais teikums uz to zīmēts, kad sociāldemokrātu frakcija notika dzīvas diskusijas par iestāšanos pilsoniskajā valdībā un kādu laiku bija spēkā šāds lēmums.

vošās mākslas iestādes, lai ar to piepalīdzību paustu savas idejas un savu mākslu („Revolūcionārās strādniecības“ idejas un viņas makslu A. U par valsts naudu paudis arī in Nacionālā teātra skatuves. Ž. U.) — gluži kā strādniecības politiķi (kommunistu frakcija Saeimā un Rīgas pilsētas domē. Ž. U.) izlieto pilsoniskās republikās pašvaldības un likumdevējas iestādes savas politikas izpaušanai“ (5. lpp.).

Lai vēl vairāk pastiprinātu un apliecinātu savu nostāšanos kommunistu pusē. A. Upītis atklāj istās kartis arī kādam citam, tiešam skandaliozam gadījumam. Pag. gada oktobra mēnesī Latvju rakstnieku un žurnālistu arodbiedrība Dailes teātra telpās sarīkoja gadskārtējo rakstnieku dienu, kurā Āndrējs Upītis lasīja referātu par drāmatisko literāturu. Šo referātu noklausoties, — kurā A. Upītis teica, ka latviešu pilsoniskai drāmatikai trūkst perspektīves un apvārkšņa, vienas darbinieki cieti piesieti savai šķirai un tāpēc nevar radīt nekā jauna un vērtīga un, ka tam par iemeslu ir arī cenzūras žņaugi — raksta autors Upīša domu nevarēja saprast un tikai nobrīnējās, kur mūsu drāmatikai tagad būtu jāpiedzīvo cenzūras žņaugi. To pašu uzsvēra arī „Daugavas“ redaktors Jānis Grīns, kas pēc U. referēja par latv. prozas rakstniecību. Atreferējot savā „Tribīnē“ šo Upīša referātu, L. uzsvēra, ka strādniecības cīņas lugas Upīšam neeksistējo tāpēc, ka viņa referata uzdevums bijis runāt par pag. g. drukāto literāturu, bet kommunistiem, izrādas, nekādi drukāti drāmatiski darbi nav išnākuši. Uz šādu piezīmi nu A. Upītis ar milzīgu sašutumu citē savu referāta tekstu, kas iespīests arī „Literātūras avīzē“ un atklājoši piebilst: „Un tomēr es netīku aizmīrsis arī pagaidām neesošo cīņas teātri (t. i. kommunistu) un viņa lugu, tāpēc, ka tā man galvenā un pirmā vietā — mans referāts ar ik teikumu par to, kas ir, liek domāt par to, kā latviešu drāmatiskai rakstniecībai trūkst. Tā viņš soli pa solim aizvirzās līdz gala slēdzienam, ka nekāds pilsoniskās drāmas uzplaukums nav sagaidāms bet ka arī revolūcionārā (kommunistu) drāma, kas tiekots tvert dziļāk dzīves un ideju pamatos — palīdzēt sagraut to, kas grūst un celt to, kas veidojas, pastāvošās cenzūras un citu spaidu apstākļos nespēj brīvi attīstīties. Tā manā domu un uzmanības centrā eksistē nevien revolūcionārā luga, bet

pat tie žņaugi, kas uzguļas „Kreisajai Frontei“ (valsts iestāžu aizliegtais kommūnistu žurnāls Rīgā. Ž. U.) un kas varētu būt savu daļu vainīgi pie tā, ka pag. g. latvju literātūrā radikālā sociālā luga neeksistē“. (Pastrīpojumi mēni. Ž. U.). Upītis piebilst, ka viņš savā referātā minējis vēl daudz vairāk, nekā vēloties Laicens. Vai tas nav skandāls, ja šādas domas Andrējs Upītis var paust gadskārtējā rakstnieku dienā, ko rīko rakstnieku un žurnālistu arodbiedrība, kurā tikai mazākā daļa biedru ir sociāldemokrāti, bet vairums pilsoņi?!

Otrais svarīgākais grēks, ko Andr. Upītis, pēc Laicena domām, nodarījis iepretīm kommūnistiem, esot „uzbrukums pretinieku žurnālā („Domās“) jaunajai, augošajai un meklējošai strādnieku (kommūnistu) raksniecībai“. Uz to A. Upītis atbild, ka kreisā jaunatne viņa kritikā neatradīšot nekādu uzbrukumu tiem ideoloģiskiem pamatiem, uz kuriem stāvēt literātūras kreisā fronte. Kas vien bijis izceļams un slavējams, esot izcelts un atzīmēts. Ar uzmanību un rūpību Upītis esot piegājis pat tiem iesācēju dzejojumiem, pie kuriem citādi nemaz nebūtu vērts apstāties. Viņa spriedumi pat par to visnevarīgāko diletantismu bijuši samērā saudzīgi. Kritiku, kas uzrādot vājības, par uzbrukumu pataisīt varot gan neproletāriski jūtīgi vadoņi, kuriem šķietot, ka līdz ar noteiktu atbildīgu politisku pozīciju viņi leguvuši arī nemaldīgu noteicēja un vadītāja tiesību proletāriskās mākslas jautājumos.“ Teikuma pastrīpoto daļu U. zīmē uz Laicenu.

Augšējā Upīša atzišanās rāda, cik neobjektīvs un vienpusīgs viņš var būt kā literātūras kritiķis — saudzīgs un uzmanīgs pret visnevarīgāko kommūnisma diletantismu. Upīša domstarpības, vai, labāki sakot, naidis ar Laicenu radies tieši tikai proletāriskās, resp kommūnisma mākslas vadības dēļ. Kā politiķi Upītis Laicenu atzīstoši cildina vai katrā savas brošūras lapas pusē — nenoliedzami noteiktais politiķis etc. 19. lpp. U. Laicenu raksturo šādi: „ik vienai šķīrai Saeimā vajadzīgi spējīgi politiski darbinieki, nevis labu dzejoļu un sliktu pamfletu rakstītāji, tāpēc strādnieku šķīra zin, ko vēl“.

Turpretīm ne acu galā A. Upītis nevar ieredzēt to, ka Laicens esot uzmeties arī par proletāriskās mākslas vadītāju, jo tur viņam trūkstot tās vīrestības, kādas viņam gan netrūkstot politiskā laukā (41. lpp.). Tāpēc arī

Upītis pēc aiziešanas no „Domām“ neesot ne gribējis, ne varējis atrast ceļu uz Laicena „Kreiso Fronti“ un to nu viņam pierakstot par smagāko grēku.

Mākslas jautājumos Upītis Laicenu tad nu apveltī ar daudziem un dažādiem sulotiem epitētiem: melis, nepatiesības paudējs, diletantisks naivums, mākslas darba būtības pārpratējs, kroplotājs, kašķīga sīkmanība, satura viltotājs u. t. t. Mūsu uzdevums nav noskaidrot, cik šie epitēti Laicenam pelnīti, jo neesam aicināti, ne arī ietu par viņa aizstāvjiem, bet ļoti labi tie attiecīnāmi arī uz pašu A. Upīti jo otra rakstu saturu viltot, cik tas viņam vajadzīgs atriebībai Upītis prot ļoti labi. Sacītā pierādīšanai zināmi vairāki gadījumi.

Trešais Upīša atsauktais „grēks“: „Tribīnē“ viens no jaunajiem raksta, ka „Upītis, skaitīdams sevi par strādnieku rakstnieku un baudīdams SPRS labvēlību — tur tulko un izdod viņa darbus — nav nekad nevienu atklātu vārdu teicis par šo zemi“. Upītis atbild tikai uz teikuma pēdējo daļu un proti: „viens no jaunajiem nesmuki melo. Man ir nācies gadiem ilgi un sistēmātiski teikt daudz, ļoti daudz atzinīgu vārdu par Krievijas darbu strādniecības mākslas un kultūras laukā.“ To varot pārliecināties „Domu“ septiņos gada gājumos (1924.—30.) un U. arī uzskaita veselu virkni rakstu, ko ievietojis. Tikai gaužam niecīgai daļai no tiem Iss informācijas raksturs, pārējie plaši un sīki apskati. Un visi tie ar nolūku meklējot (30. lpp.) un izceļot pozitīvo Padomijas dzīvē, pretsvarā tam, ko pilsoņu lapas melojot par tagadējās Krievijas kultūru.

Var rasties jautājums: kālab Laicens būtu Andr. Upītim tā „uzbrucis“ un kālab Upītis visus šos uzbrukumus tik kategoriski noraida un pārmetumus plaši pierāda par nedibinātiem? Droši vien, lasītājam jau būs radušās aizdomas, ka Upītis savus paskaidrojumus nesniedz vis Laicenam, bet adresē Maskavai. To apstiprina arī šādi viņa paša vārdi: „Visi līdzekļi tiek laisti darbā, lai apturētu manu darbu tulkošanu krievu valodā. (Un tas A. Upītim, kā viņš pats saka 46. lpp., būtu ļoti liels zaudējums.) Lai kaut tā atriebtos par Laicena mākslas teorijas neatzišanu un neatbalstīšanu. Meli par atklāta vārda neteikšanu par strādnieku mākslas un kultūras

darbiem Krievijā ir tiešs mēģinājums kompromitēt mani turienes literāriskās pasaules acīs.“

Uzstādītajam jautājumam var atrast skaidru atbildi, ja paseko tam, ko Andr. Upīša lietā darījusi un kā rīkojusies Maskava. Tur A. Upīti lemts „pāraudzināt“. Un tas jau ap 1925. gadu sākts ar U. darbu tulkošanu un izdošanu Padomijā, par kuņiem dažādos izdevumos parādījās arī labvēlīgas atsauksmes ar biedriskiem norādījumiem, kas „turpmākos darbos vairāk vēlams“. Par sekmēm „Celtne“ raksta: „ka šī taktika sola vēlamus panākumus, liecina: a) A. Upīša aiziešana no „Domām“, b) A. Kurcija atgriešanās pie revolūcionārā proletāriāta 1931. g. jūnijā, meklējot literārisku sadarbību ar Latv. rev. prol. rakstniekiem. Tiklab Upīša, kā Kurcija spertie soļi uz kreiso pusi, protams, ir stipri nepietiekoši, tak tālākais Upīša un Kurcija ceļš stāv atkarībā zināmā mērā nevien no viņiem pašiem, bet pa daļai arī no tā, kā Latvijas proletāriskie rakstnieki pratīs viņus iespaidot un pāraudzināt, kādu atbalstu šīnī lietā sniegs latvju proletāriskie rakstnieki SPRS“.

Tā tad arī Latvijas proletāriskiem rakstniekiem ar Laicenu priekšgalā uzdots Upīti „pāraudzināt“. Tāpēc arī Laicens par U. darbību tikdaudz „Emsas“ depešu sūtījis uz Maskavu, un Upītis par to nevar nodusmoties. Maskavieši neatzīst politikas nošķirošanu no mākslas un Laicenu atzīst arī par Latvijas proletāriskās mākslas virziena noteicēju. Bet Upītis to uzņēmis kā tīri personīgu apvainojumu, jo viņš Laicenu atzīst gan kā ļoti vīrišķīgu un noteiktu politiķi, bet kommunistu mākslas vadītāja lomū domājas sev piemērotu, jo viņam šai ziņā esot lielāks stažs kā Laicenam. Tāpēc arī viņš nav „adresējis“ pie Laicena, tā kā Kurcijs. Ar savu brošūru viņš tagad „adresējas“ tieši uz Maskavu un solās še izdot arī jaunu kreisu izdevumu, lai tad Laicenu izsēdinātu no sedliem.

Bet kamēr Latvijā Upītis stīvējas pretim Laicēna vadonībai, maskavieši iedomājušies, ka U. „pāraudzināšanas“ laiks un ir jau diezgan ilgs, ka, salīdzinot ar kompensācijām, kāds viņš sanēmis savu darbu izdošanas ziņā Krievijā, tam nu būtu pienācis laiks kļūt aktīvākam un noteiktākam „proletāriskās rakstnīcības“ cīnītājam. Tāpēc pret U. izspēlēts stiprāks trumpis, sevišķi tamdēļ,

ka atpakaļ ceļā no sociāldēmokrātiem uz kommunistiem U. kādu laiku palicis stāvam pusceļā pie neatkarīgajiem sociālistiem.

Arī šai ziņā ir daži interesanti dokumenti. Savā brošūrā Upītis raksta, ka pēc viņa izstāšanās no „Domām” 1930. gada decembrī, L. „Kr. Frontē” ziņojis, ka neatkarīgie ar U. priekšgalā izdošot jaunu žurnālu, kur dzīvi līdzdarbošoties arī K. Dzelzītis, kuŗš pēc atpakaļ iestāšanās socdemos nevarot tur pietiekoši izplesties plašumā. Šādu ziņojumu Upītis nosauc par „visai mizerablu un necienīgu denunciaciju!” Kas tas varētu būt par ļaunumu vai denunciaciju, ja ziņo par kāda jauna izdevuma iznākšanu, var nodomāt lasītājs. Un tomēr, izrādās, ka ar to Upītis ir apsūdzēts pie kommunistiem (patiesībā tā bijusi tikai veikla komunistu taktika), un par to sašutis.

Šo parādību tikai tad varam saprast un izskaidrot, ja ieskatamies Latvijas komunistu partijas kongresa protokolos. Latvijas neatkarīgo sociālistu jautājumā L. kom. partijas centrālās komitejas plēnums pieņēmis sādu lēmumu (L. K. P. protokoli, tezes un rezolūcijas 1930. g. 26. lpp.): „...šķiru attiecībām arvien vairāk paasinoties, masām revolūcionārizējoties un atsvabinoties no s.-d. iespaida, „neatkarīgie” s.-d. var iegūt, un pa daļai jau tagad iegūst jo lielu lomu kā sociāldemokrātu priekšpostenis un aģentūra kreisās strādniecības rindās. Tāpēc partijai neatlaidīgi jācīnās pret kuŗu katru mēģinājumu no „neatkarīgo” s.-d. puses, nostiprināt savas pozīcijas „starp sociāldemokrātiju un komūnismu, atmaskojot viņu sociāldemokrātisko darbu un parādot, ka faktiski viņi kalpo vienīgi sociālfāsiistu partijai pret revolūcionāro masu kustību un LKP.”

Šo lēmumu vēl pastiprinājis kom. partijas kongress:

„Partijai vajag pārliecināt plašās darbļaužu masas, ka „neatkarīgie” sociālisti, tāpat kā oficiālā sociāldemokratija, ir tikai šķietams kreisās maskas aizsegts buržuazijas ierocis masu augošā revolūcionārā spiediena vājināšanai!” (LKP 8. kongress. Spartaks, 1931. g., 651. lpp.)

Lūk, tāpēc Upītim Maskavai jāpasaka, ka ziņojums, ka viņš būšot neatkarīgo sociālistu žurnāla redaktors — ir mizerabla denunciacija.

Stiprākais trumpis, ar kuŗu kommūnisti piespieda A. Upīti paātrināt savu atgrieŗanos pie viņiem, ir daŗas rezolūcijas par Upīŗa literārisko darbu novērtējumumu un izdoŗanu Krievijā. Maskavas latv. proletārisko rakstnieku centrālais birojs 1930. g. martā pieņēmis jau ŗādu rezolūciju:

„Andrēja Upīŗa kritisko un teorētisko apcerējumumu oportūnisms sāk izpausties arī viņa pēdējā laika daiļliterāturās darbos. Romānā „Zem naglotā papēŗa“ krasi izspilētas aprobeŗotā nacionālisma tendences, lugā „1905. gads“ vēsturiskā Piektā gada notikumi apgaismoti maziņnieciskā garā, tādā kārtā viltojot vēsturi un nepareizi orientējot darbļauŗu masas.“

Tas jau ir liels brīdinājums, bet A. U. vēl negrib atzīt Laicenu par savu vadoni un palikt aktīvāks, jo Œeņingradas prolet. rakstnieku asociācijas latvju sekcija, kas arī galvenā veikusi Upīŗa darbu izdoŗanu krievu valodā, vēl viņu aizstāv ar ŗādu pretrezolūciju:

„Pēc būtības ŗis lemons nozīmē — aizliegt A. Upīŗa revolucionāro darbu izdoŗanu krievu valodā, izņemt viņa grāmatas no mūsu bibliotēkām (ja bibliotēkars ieteic lasītājam „Ziemeļa Vēju“, tad līdz ar to viņŗ, protams, propogandē autoru), izslēgt viņu no mācības iestāŗu literāturās vēstures programmas, ar vārdu, — pilnīgu A. Upīŗa boikotu.“

Bet tad nāk kāds notikums, kas lietu izŗķir ļoti strauji. Tā ir Upīŗa lugas „Dzirneklis“ nodoŗana s.-d. Strādnieku teātrim. Ka ŗis lugas saturu U. neesot domājis vērst pret kommūnismumu, to viņŗ tagad paskaidrojis, bet kommūnistiem pietika ar to faktu, ka Upītis savu lugu nodevis socd. teātrim. Nu arī Upīŗa aizrobeŗas ciņņas biedri vēŗŗas pret viņu. Œeņingradieŗu vadītājs J. Eiduks „Kommūnāru Ciņņā“ Nr. 136. iespiedā asu rakstu: „Upītis — viņpus barikādēm“, un Œeņingradas rakstnieku sekcija pieņēma ŗādu rezolūciju:

„Līdz tam brīdim, kāmēr netika iegūti pierādījumi, ka Upītis pārvērties par socialisma rakstnieku, mēs vadījamies ŗinī lietā no Charkovas konf. lēmumiem „neatkarīgo“ lietā. Līdz ko kļuva zināms par pārvēŗanos, mēs noteikti un skaidri pateicām, ka dialektiskais lēciens Upīŗa attīstības gaitā ir „Dzirneklis“, — viņa izrāde soc.-

dem. teātrī — un no šī brīža pret Upīti jārikojas tā, kā to prasa Vispasaules revol rakstnieku 2. konference rīkoties pret soc. fašistu rakstniekiem. Un to mēs darām un darīsim“ *).

Šai pašā sakarībā Upīti kritizē arī „Celtne“, uzsvērot, ka Upīša virzīšanās prom no proletāriāta esot bijusi skaidra, tomēr viņš esot piedzīvojis savā mūžā kādreiz gaišākas dienas, tuvinoties proletāriātam, revolūcijai, tāpēc esot pieticis pacietības brīdināt A. Upīti un pieticis pacietības gaidīt rakstnieka atbildi šai lietā.

Upīša atbildi maskavieši tā tad jau ilgāku laiku gadijuši. Un tagad Apītis viņu ir devis. Tādu, kāda komunistiem patik. Revolūcionārās strādniecības cīņas literatūrai esot ziedoti visi Upīša apzinīgā darba gadi, tai piederot arī visi atlikušie.

Andrējs Upītis ir atgriezies! Garā un savos darbos atgriezies pie komunistiem. Tur, no kurienes viņš pirms desmit gadiem, bada mocīts, atbēga.

Rakstniecība ir mūsu gara kultūras ļoti ievērojama un vērtīga daļa. Viņa saglabā un izveido mūsu nacionālās tradīcijas, tautas raksturu un dzīvi visā plašumā. Rakstniecība ir garīgo vērtību radītāja un arī to uzkrājēja nākamām tautas audzēm. Tāpēc literatūras darbiniekiem jābūt ar vismodrāko nacionālo sirdsapziņu. Un ja dažiem rakstniekiem tā sāk zust, vai viegli padodas citu kaitīgu „kultūru“ ietekmējumiem, tad tā ir jau ļoti bīstama parādība. Tas ir bīstams virziens, kuŗu mūsu literatūrā radījis 3. internacionāles diskretais un demoralīzejošais izbrukums.

---

*) „Trieceņieks“, Ļeņingrādas latv. prolet. liktoru vienas dienas laikraksts.

Tu milēsi savu tautu, ja pazīsi viņas vēsturi.

Grāmata, kas mūs iepazīstina ar vissvarīgāko mūsu vēstures posmu, ar latviešu tautiskās atmodas sākumu un saimnieciskās neatkarības cīņām līdz pat strēlnieku laikiem, ir

Ž. Unama — 1863. gads.

Šī grāmata iznākusi pag. gadā (Akc. sab. Valters un Rapa ģenerālkomisija) un maksā Ls 1.

Grāmatu kā vērtīgu apcerējumu apsveikusi arī latviešu un cittautiešu kritika.

Īsi izraksti no kritikām:

Literatūras vēsturnieks Ligoņņu Jēkabs: „Ž. Unama „1863. gads“ ir tikpat bargs, cik patiesš mūsu nacionālās pašcieņas skolotājs“.

„Latvis“ Nr. 2853: „Pašlaik mums priekšā Ž. Unama pirmā grāmata — „1863. gads latviešu kultūras vēsturē“. Patiesību sakot, grāmatas virsraksts neizsmel autora aplūkotā temata plašumu. Viņš aizņēmis plašāki nevien 1863. gada Mežamuižas nemieru kustību, tās cēloņus un nozīmi mūsu jaunākā kultūras vēstures laikmetā, bet arī zemnieku stāvokli visā pagājušajā gadsimtenī — sākot ar dzimtbūšanu, cauri smagam kļaušu laikmetam, naudas nomaī un gruntniecībai. Ta arī ir Ž. Unama darba vērtīgākā daļa.

Mūsu agrarā vēsture nav vēl rakstīta un še Ž. Unams dod teicamu ierosinājumu. No jaunās paaudzes publicistiem šim svarīgam tematam neviens nav licis rokas klāt un Ž. Unams še ir pirmais. Viņa darbs būs vērtīgs pieturas punkts citiem pētniekiem. Kas uzver tik plašus un interesantus tematus, kuņi apgaismoti no ipatneja viedokļa, pelna lielāko atzinību, kaut arī tie ietu pret jau pieņemtiem spriedumiem. Stils teicams. Ž. Unama grāmata uz siltāko ieteicama visiem, kas ieterešjas pār mūsu tautiskās kustības un kultūras problemām“.

E. B. (lanks).

„Brīvā Zeme“ Nr. 97. 1931. g.: „Par latvju zemnieku apzinīgās masu kustības pirmām gaitām Ž. Unams savā brošūrā mums sniedz interesantas ziņas un šo darbu varam ieteikt mūsu lasītājiem.“

A. M.

„Rigasche Rundschau“ Nr. 113. 1931. g.: „Ž. Unams, viens no jaunākiem latviešu politiskiem un kultūrvēsturiskiem pētniekiem, ar ļāvu apstākļu pazišanu un vēsturisku izpratni tēlo Kurzemes agrāro at-
tīstību cieši līdz mūsu dienām“.

Oskars Grosbergs.

Akademiskais laikraksts „Universitas“ Nr. 15. 1931. g.: „Latviešu zemnieku dzīves apstākļus un tiesisko stāvokli Ž. Unams ap-
raksta spilgti un ritošā stāstījumā“.

Ad. Š. (Ilde).

„Latvijas kareivis“ Nr. 103, 1931. g.: „Autors zīmē intere-
santu vēstures ainu, kuŗa var pamudināt interesentus piegriesties mūsu
vēstures studijām“.

K. S.

„Latvija“ Nr. 21: „Jaunais kultūrvēstnieks pašķiris interesantu
lapas pusi mūsu tautiskās kustības atmodas laikā. Savus apgalvojumus
autors pamato uz veselu rindu dokumentu un autoritātēm, kas ievērojami
paceļ grāmatas vērtību“.

„Taisnība“ Nr. 21.: „Grāmatā sakopotas ļoti interesantas ziņas
par latviešu pirmiem tautiskās un tiesiskās mošanās mikļiem“

Agr. J. Lūke.

„Dzelzejnieks“ Nr. 11. 1931. g.: „Ž. Unams ir mūsu publi-
cistu jaunākās paaudzes pārsiāvis, kuŗš vienādi parādījis savas spējas da-
žādos rakstniecības žanros: literatūras kritikā un publicistikā. Tagad viņš
nācis klajā ar savu pirmo plašāko darbu no mūsu kultūras vēstures jaunākā
laikmeta. Autors, pretim citiem mūsu kultūrvēsturniekiem, uzstāda tēzi, ka
tautiskās kustības sākumu jāskaita no 1863. gada. Tad notika Mežmuižas
nemieri, kur bija jau noteikti vadoņi un mērķi. Ž. Unams ir pirmais,
kas plašāki izpētījis Mežamuižas nemieru kustību un viņas cēloņus. Viņa
spriedumiem visumā var piekrist un tie ierosina lasītāju dziļākām pār-
domām par tautiskās kustības gaitu. Šo grāmatu var katram ieteikt“.

„Latvijas Sargs“ Nr. 17, 1931. g.: „Grāmatā sakopoti daudzi
interesanti dokumenti un laikmets notēlots visumā pareizi un saistoši“.

„Jaunā Tukuma Balss“ Nr. 19: „Grāmatas sauso vēsturisko
materiāļu Unams apstrādājis ļoti dzīvā un saistošā vērienā un tā lasama
ar lielāko labpatiku“.

„Dobeles Balss“ Nr. 21: „Ž. Unamam piekrit atzinība, ka
viņš pirmais plašāk pētījis Mežamuižas nemierus un zemnieku stāvokli
Kurzemē pēc māju nomas un pirkšanas līgumiem“.

„Rūjienas Vēstnesis“ Nr. 8. 1932. g.: „Ž. Unama grāmatas
smaguma punkts ir Mežmuižas nemieri 1863. gada, viņu cēloņi un
raksturs. Unams cenšas rādīt tagadējai paaudzei digļus, no kuŗiem vēlāk
izauga latviešu sociālās un politiskās brīvības centieni“

„Bauskas Vēstnesis“ Nr. 45. 1932. „Ja mūsu tagadējā rakst-
niecība diezgan plašos apmēros interesejas par atsevišķiem vēstures mo-
mentiem, tad Ž. Unama „1863. gads“ savā spilgtā un ierosinošā apgais-
mojumā šādiem nolūkiem sniedz tiešām pateicīgu vielu.“

„Zemgales Balss“ Nr. 102: „Tagadējā tulkotās un dažādās
bulvarliteratūras plūdu laikmetā patikami iegūt vienu otru nopietnu grā-
matu un veldzētis viņas atziņās. Tapēc no sirds apsveicama jaunā ap-“

dāvinātā publicista Žaņa Unama nelielā grāmata „1863. gads“. Autors, kas savas spējas veltījis dienas presei un tikpat veiksmīgi darbojies solīdā periodikā kā literatūras kritiķis, pēdējā laikā nodevies mūsu kultūrvēstures studijām. Un Unamam pilnas tiesības to darīt. Viņa vārds garantē darba vērtību. Šis spējīgais žurnālists nav padevis pavisāi senzaciņu kārei, bet darbu veicis lielā rūpībā.“

„Burtņieks“ Nr 6. 1931.: Ž. Unama „1863. gads“ vispiramā kārtām ir zinātnisks pētījums, kam autors izmantojis arhīvus cik vien plaši tas mūsu apstākļos iespējams. Tāpēc arī vienā otrā tiri principiālā jautājumā viņa slēdzieni ir citādi, nekā līdzšinējā vēstures literatūrā tas bija parasts. Ar to tad arī pieminētais gads iegūvis jaunu un spilgtu apgaismojumu. Autors viņu iezīmē par latviešu tautiskās kustības sākumu. Bet grāmatas vērtība nebūt nav tikai viņas zinātniskajā nozīmē vien. Tā uzrakstīta populāri un ar tādu milestību, ka veselām lapas pusēm stādina Garlība Merķeļa „Latviešus“. Grāmata labi izmanojama arī skolās.“

Cand. phil. **E. A. (nševics)**

„Latvju Grāmata“ Nr 3. 1931.: Ar „1863. gadu“, nelielu apcerējumu, Z. Unams debitē kultūrvēsturē un, jāatzīst, ne bez panākumiem. Viņš dod īsu pārskatu par latvju sadzīves un agrārapsākļiem pag. gadu simtiņa otrā pusē. Z. Unama darbs atšķiras no pārējiem rakstniekiem, kas apcerējuši tautisko laikmetu, ar to, ka viņš galveno vērtību piegriezis taisni zemnieku masu kustībai, bet ne intelligenci un ideologijai.“

„Jaunā Raža“, literatūras un mākslas žurnāls № 1/2, 1932: Ž. Unams ar grāmata 1863. gads paver interesantu lapas pusi latviešu tautas attīstībā. Tā ir līdz šim mazapgaismotā latviešu gruntniecības nodibināšanās. Sen ir zināma patiesība, ka tautām oikomiski nostiprinoties pamostas arī viņu nacionālās pasapziņas centieni. Un te jaunais autors visai tuvā secībā meklē arī latviešu nacionālās atmodas kustības sākumu. Šī grāmata sevišķi var interesēt latviešu literatūras pasniedzējus skolās“.

Daugavas Gada Grāmata 1932: „Ž. Unams izdevis kultūrvēsturisku apcerējumu 1863 gads. Autors šo gadu uzskata kā robežas gadu latviešu dzīvē un domā, ka ar viņu sākas istā tautiskā kustība“.

Pēteris Ērmanis.

„Novij Golos“ № 30, 1932: Ž. Unams debitē kā vēsturnieks un ar redzamām sekmēm. Viņa grāmatā „1863. gads latviešu kultūras vēsturē“ objektīvi un dzīvi aprakstīts latviešu kulturāli ekonomiskais stāvoklis, viņu nacionālās atmodas laikmets, viņa par patstāvību un materiālu neatkarību. Grāmatā sakopoti interesanti vēsturiski dati.“

K. K.

„Domas“ № 8, 1931. Kā vēsturnieks nāk klajā kustīgais, pie visa kā piekerties gatavais Žanis Unams. Viņš izlaidis 72. lapp. biezu brošūru ar monumentālu nosaukumu — 1863. gads. Unams grib izdibināt, kad tad isti sākusies „latviešu tautiskā kustība“. Jānis Krigers — Krodzenieks sāka 1841. g., Teodors Zeiferts — 1856. g., Jānis Lapiņš — 1873. g., bet Žanis Unams nevienu no viņiem nepiekrīt. Pēc viņa domām šī kustība sākusies 1863. g. Kurzemes Mežmuižas zemnieku nemieros. Gluži pareizi Unams uztver tā saucāmo latviešu tautisko kusti-

bu visplašākā apjomā: viņa esot izaugusi no pašas tautas vidus, kā neciešamo saimniecisko, tiesisko un politisko apstākļu sekas. Bet tomēr, apstājoties pie šīs kustības izceļšanās un tālākās izveidošanās, Unams vienpusīgi runā tikai par gruntniecību.

Par agrāro kustību Vidzemē 1860-ajos gados daudz interesantas ziņas sastopamas Vidzemes bruņniecības arhīvā, ko Unams nemaz nav ievērojis. Unams nav arī varējis pierādīt, ka pēc 1863. gada notikumiem Mežmuižā agrārā kustība Kurzemē būtu pieņēmusies. Vienīgais interesantais ir viņa jau augšā minētie rentes kontrakti (Diemžēl, recenzijā nav nekur atrodami aizrādījumi par minētiem interesantiem rentes kontraktiem. Tā tad redaktors, acim redzot, recenzenta „interesantākā” un labākā aizrādījumu izstripojis, bet kāda zemākā vieta piemirsis izstripot vārdus minētie rentes kontrakti) bet iai tos iespēstu, pietiktu ar pāris lappušu kādā žurnālā.“

J. V. (igrabs?)

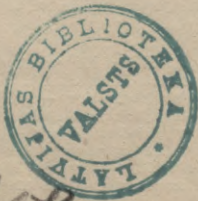
Maskavas latviešu kom. žurnāls „Celtne” N: 3. 1932

Rīgā 1931. g. izdota Ž. Unama grāmatele ar Lieotņu Jekaba priekšvārdu. Tajā nav nekā oriģināla, „unamiska”. Ikviena buržuāzija visiem līdzekļiem cenšas apslēpt savas „tautas” šķiru attiecības, kas viņai ir vajadzīgs priekš enerģiskākas darbīaužu eksploatācijas. Arī Unams grib teikt, ka latvju peleķajam baronam un viņa kalpam, uzņēmējam un strādniekam ir vieni mērķi un vienas intereses šo mērķu sasniegšanā.

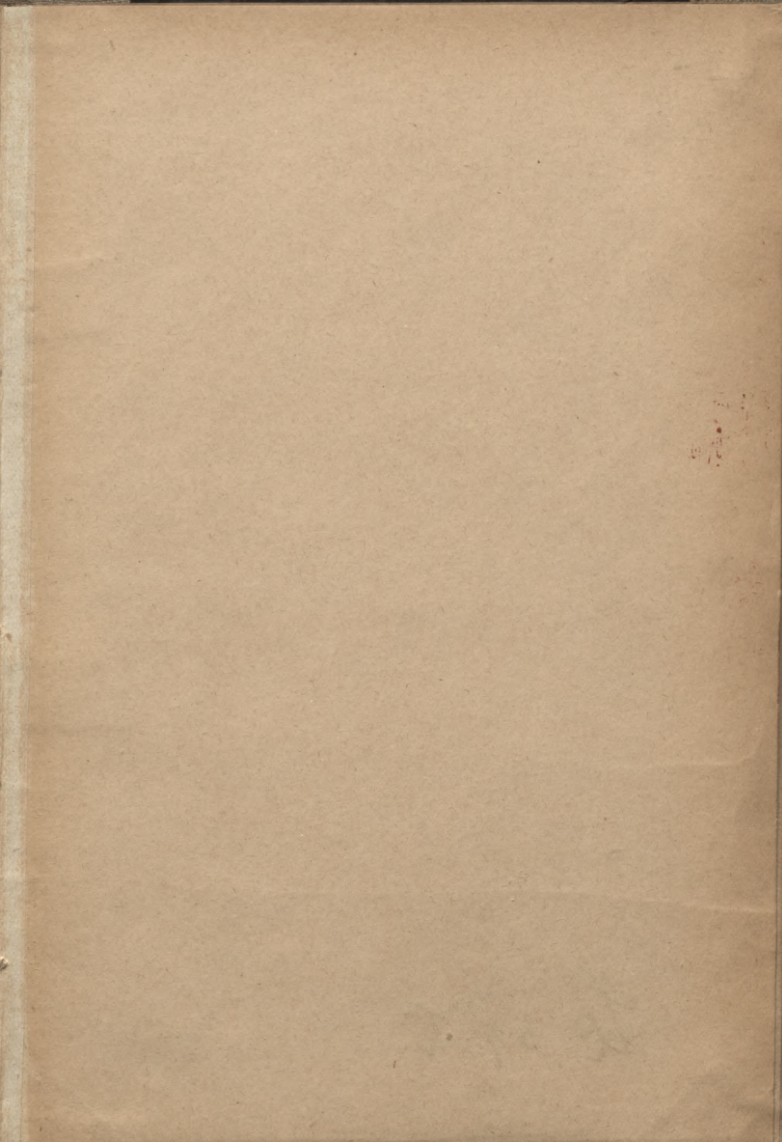
Pēc Unama spriedumiem iznāk, ka „latvju tauta” 1863. gadā, Kraukļa, Biezbārda u. c. vadībā, ir uzstādījuši par mērķi ar lūgumrakstiem pārliecināt Krievijas caru par atsevišķu reformu nepieciešamību, kas pavājinātu vācu muižniecības varu un vairāk nostiprinātu krievu monarķistu varu Latvijā.

Unama motīvi, ka Mežmuižas zemnieku peticiju sūtīšana caram ir apzināts nacionālas kustības mērķis un itkā šis gadījums būtu bijis viens no visspilgtākajiem XIX. g. s. vēsturē, pierāda, ka Unams staigā uz krukļiem.“

K. Šķilteris

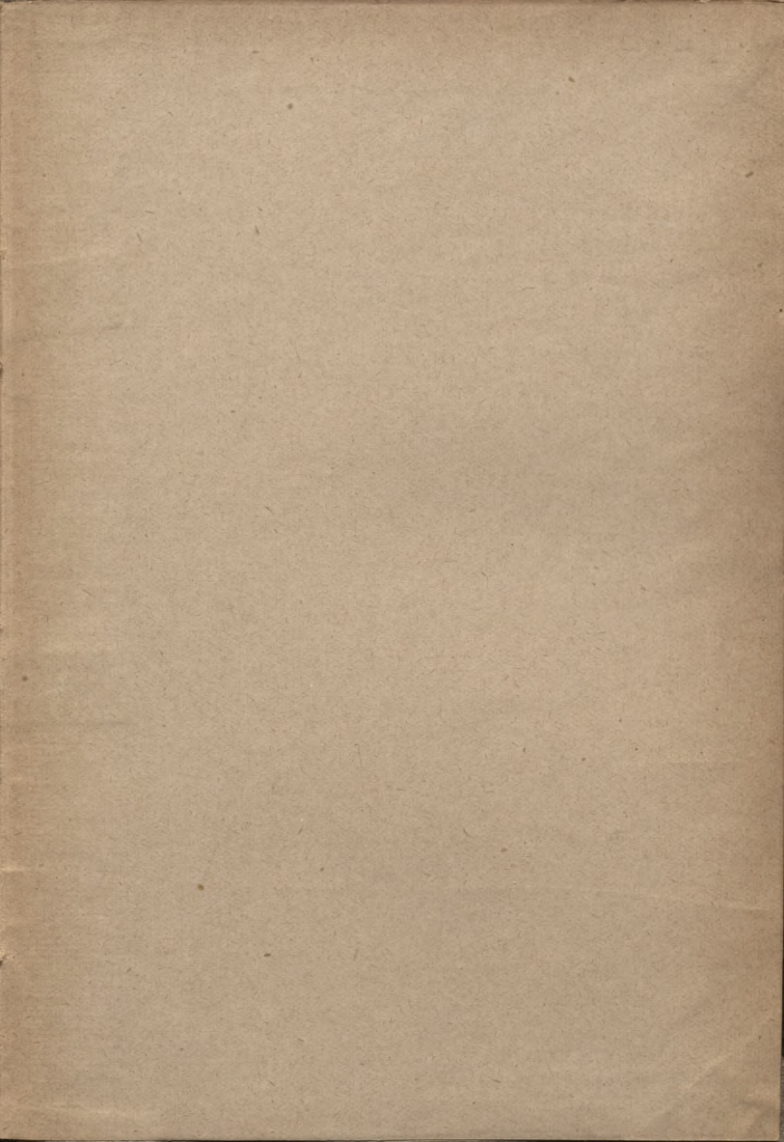

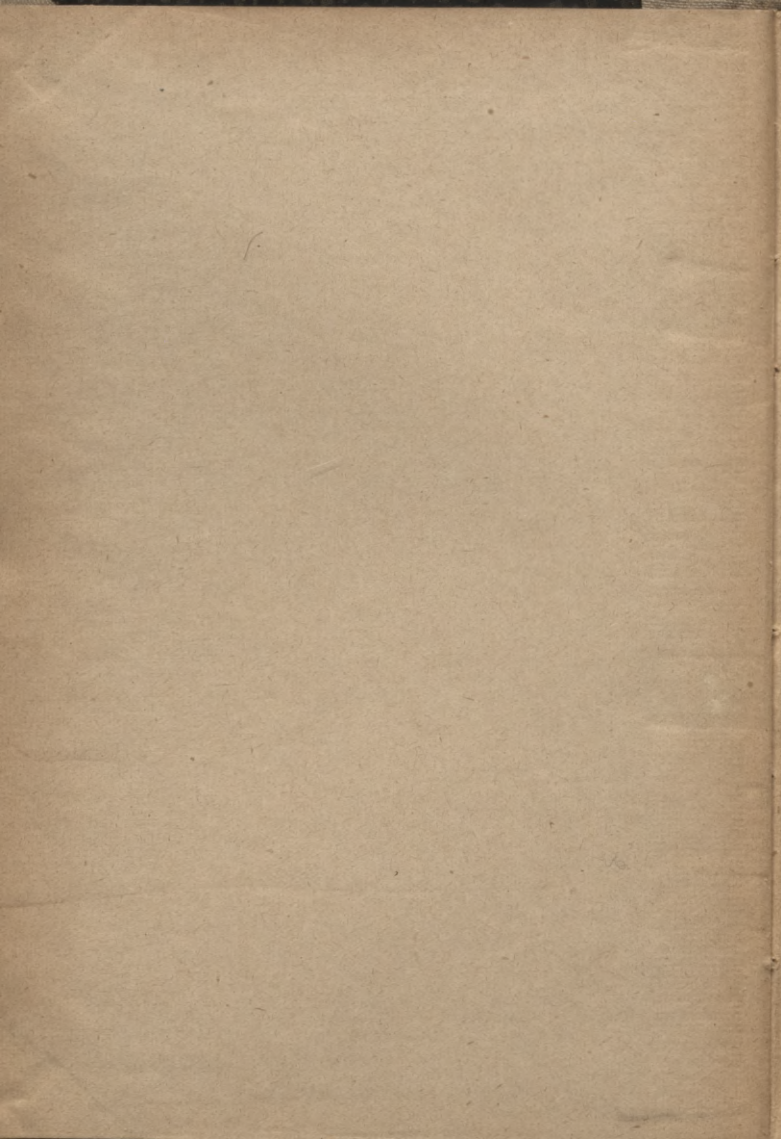
7c 5758

25. JUN. 1932

Ye 5758

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0306009226

L-601

San. 1